

u 1413. 21

RADOVAN VUKADINOVIC

KVANTITATIVNE METODE I MEĐUNARODNI POLITIČKI ODNOSI

Znanost o međunarodnim političkim odnosima je jedna od novijih politoloških disciplina koja je u procesu svog konstituiranja i razvoja u velikoj mjeri dijelila sudbinu politologije. U stalnom traženju adekvatnih metoda proučavanja širokog kompleksa pitanja koja spadaju u djelokrug međunarodnih političkih odnosa, znanost o međunarodnim odnosima nastoji pronaći metode koje bi na najbolji način odrazile svu složenost i brojnost međunarodnih kretanja.¹ Stoga nikako nije čudno da u toj, relativno, mladoj politološkoj disciplini postoji vrlo prisutna tendencija napuštanja tradicionalnih istraživačkih metoda,² karakterističnih za ostale društvene znanosti koje svoje analize zasnivaju na teorijskom razmišljanju na bazi logike i logičkog zaključivanja. Takav tzv. tradicionalan pristup međunarodnim odnosima pokušava se zamijeniti metodama koje nisu dosada bile svojstvene društvenim znanostima.

Analizirajući bogata zbivanja na međunarodnom planu, i mnogobrojne aktere koji sudjeluju u stvaranju međunarodnih političkih odnosa istraživači se posebno na Zapadu, sve više usmjeravaju u pravcu primjene kvantitativnih istraživačkih metoda etabliranih u prirodnim znanostima. Istraživačke hipoteze na taj način se uz prihvaćanje općih logičkih načela nastoje sistematski podvrgavati empirijskoj verifikaciji.³ To bi trebalo voditi točnijem prezentiranju pojedinih pojava, a isto tako i preciznijoj naznaci daljih trendova kretanja.

Razlozi tog sve većeg primjenjivanja kvantitativnih metoda mogu se tražiti na raznim stranama. Sasvim je sigurno da mladost same znanstvene discipline i nerazvijenost jedne jedinstvene metode koja bi bila prihvaćena od većine istraživača u raznim sredinama otvara polje za stalno traženje različitih metoda, koje bi mogle lakše i točnije savladati obilje postojećeg materijala. Na drugoj strani, upravo taj golemi broj činilaca, podataka, procesa i aktivnosti međunarodnog karaktera i značenja, ponekad izgleda nemoguće do kraja

¹ Zbog toga su u pravu oni teoretičari međunarodnih odnosa koji ističu kako je dosada pristupu proučavanju međunarodnih odnosa posvećeno gotovo isto toliko prostora koliko i stvarnom istraživanju sadržaja međunarodnih odnosa. R. J. Lieber, *Theory and World Politics*, Cambridge Mass., 1972. str. 10.

² Detaljnije vidi: R. L. Pfaltzgraff Jr., »International Relations Theory: Retrospect and Prospects«, *International Affairs* 1954. Vol. 50. no. 1. str. 28—48.

³ Jedan od glavnih pobornika tzv. kvantitativizma u međunarodnim odnosima D. Singer ističe npr. da ne postoji niti jedan društveni fenomen koji se ne bi mogao kvantitativno izraziti.

Detaljnije vidi: J. D. Singer, *Editor's Introduction to: Quantitative International Politics: Insights and Evidence*, New York 1966. str. 1—2.

sistematski prezentirati i analizirati isključivo na osnovi tradicionalnih istraživačkih metoda svojstvenih ostalim društvenim znanostima. Isto tako i proces predviđanja, koji sve više postaje središnji zadatak međunarodnih odnosa, teško se može uvijek realizirati bez pozivanja na nekom novom metodom. To također upućuje istraživače međunarodnih političkih odnosa u pravcu traženja drugih metoda, koje im se s obzirom na svoju aktualnost i primjenjivost u drugim disciplinama čine prihvatljivim i aplikativnim i na području međunarodnih političkih procesa.

No u traženju uzroka koji su doprinijeli širenju kvantitativnih metoda u znanosti o međunarodnim političkim odnosima ne smije se zaboraviti i na mišljenje jednog dijela teoretičara međunarodnih odnosa, koji smatraju da je sasvim moguće identičnim metodama istraživati društvene i prirodne znanosti. Humanističke znanosti, koje treba da istražuju svijet ljudi i njihovih odnosa, po mišljenju tih autora, ne razlikuju se od prirodnih znanosti koje za predmet svog istraživanja uzimlju svijet prirode. Opisivanje i objašnjavanje pojava i inzistiranje na preciznosti tog opisa, te iznošenje mišljenja mora biti svojstveno i društvenim i prirodnim znanostima. Naravno, ako se stavovi tih teoretičara međunarodnih odnosa usporede s mišljenjima nekih znanstvenika koji djeluju u drugim humanističkim znanostima, evidentno je da se radi o širem procesu traženja novih metoda u koji se danas teorija međunarodnih političkih odnosa uključuje sa stanovitim zakašnjenjem.

Opći element koji se susreće u svim naporima za primjenom kvantitativnih metoda u humanističkim znanostima može se ilustrirati tvrdnjom da tradicionalni istraživački metodi ne omogućavaju postizanje potrebne razine identičnosti opisa pojava, dakle jednoznačnog i objektivnog prikaza svih činjenica.⁴ A to se kasnije u višoj fazi obrade mora reflektirati na točnost i preciznost zaključaka. Dodajmo tome da se u tom slučaju i tako potreban element političkog predviđanja, na kome se danas sve više inzistira i u političkoj teoriji i u praksi, može teže ostvariti jer nepreciznost i smanjena mogućnost mjerljivosti pojava moraju nužno utjecati na stupanj i opseg perspektivnog određenja budućeg kretanja.

Te tzv. nepreciznosti, neprofiliranosti i smanjena mjerljivost pojava i nepotpuna klasifikacija otežavaju, navodno, istraživanja međunarodnih odnosa, a stanovite uvjetno prihvaćene kategorije smanjuju vrijednost opisa. Samo ukoliko je takav opis — tvrde pristalice kvantitativnih metoda proučavanja — zasnovan na kvantitativnom razmatranju razlika i sličnosti koje postoje između pojedinih pojava mogu se očekivati ispravni krajnji rezultati.

Kritičari tradicionalnih metoda istraživanja međunarodnih odnosa ističu da je u velikom broju tzv. klasičnih opisa i analiza međunarodnih odnosa argumentacija prilično krhka, te da je stoga na osnovi tako skupljenog materijala teško zasnivati neke čvršće i trajnije sudove. Kako to piše npr. D. Singer nekoliko navedenih primjera koji obično treba da ilustriraju stanovitu pojavu premalen su uzorak svijeta događaja i uvjeta, na kojemu je teško u potpunosti zahvatiti istraživanu pojavu u cjelini. Primjena metoda preuzetih iz prirodnih znanosti trebala bi eliminirati potrebu individualnog opisa zbivanja. Zahvatajući događaje u kvantitativnom obliku omogućilo bi se pri istraživanju uzimanje u obzir dovoljno velikog broja pojava. To bi učinilo da istraživanje

⁴ J. D. Singer, »Data Making in International Relations«, Behavioral Science, 1965. No. 1.

bude po kvaliteti sudova šire i bogatije, jer bi i upotreba opsežnog empirijskog materijala omogućila prethodnu svestranu analizu i verifikaciju.

I na kraju pristalice kvantitativnih metoda teže stalnom povećavanju preciznosti sudova i ocjena o međunarodnim političkim odnosima posebno i o politici u cjelini. Oni tvrde da nije samo važno konstatirati da li stanoviti faktor ili uvjet ima utjecaja na političko ponašanje određenih subjekata međunarodnih odnosa, već da je važno ustvrditi i odgovore na ta pitanja. Tako bi trebalo uz pomoć kvantitativnih metoda pokazati »kakav utjecaj određen uvjet ili faktor ima, u kojoj je on vezi s drugim determinantama interakcije i u kakvom redoslijedu on mora nastupiti da bi mogao izvršiti upravo takav, a ne neki drugi utjecaj«.⁵

Evolucija kroz koju danas prolazi znanost o međunarodnim političkim odnosima pogodna je da se diskutira i o novim metodama, koje bi mogle dati brže i točnije rezultate i ta situacija u velikoj mjeri podsjeća na ona razdoblja kada su slične probleme rješavale ekonomske znanosti, psihologija ili sociologija. Toj činjenici treba dodati i to da se znanost o međunarodnim odnosima najprije razvila u Sjedinjenim Državama i da još uvijek u toj zemlji metode kvantitativnih istraživanja zauzimaju istaknuto mjesto.⁶ Na taj način podjela na »humanities« i »science« prenesena je iz SAD u druge dijelove svijeta u kojima je znanost o međunarodnim odnosima dobila pravo građanstva, ali isto tako i potrebu da traži svoje metode istraživanja.⁷

Međutim, američka razlika između humanities i science je prilično velika i često puta u evropskim relacijama nije dovoljno shvaćena. U SAD se npr. smatra da su humanističke znanosti, dakle društvene, nepodobne da formuliraju stanovita pravila koja bi se kasnije mogla empirijski verificirati. Kako to piše Bridgenan znanost (science) je praktično znanje koje se stječe i podliježe stalnom testiranju uz pomoć prirodnih znanosti. S druge strane, dio američkih autora negira npr. karakter znanosti ekonomiji ili povijesti, koje ne ispunjavaju uvjete da bi se mogle nazvati »praktičnim stanjem« i ne mogu se podvrći stalnom testiranju.⁸

U takvoj situaciji uvođenje kvantitativnih metoda, odnosno velika diskusija o primjenjivosti tih metoda u istraživanju međunarodnih političkih odnosa, dobiva nešto drukčije značenje. Pobornici uvođenja kvantitativnih metoda pojavljuju se kao zagovornici tzv. napretka koji omogućava konstituiranje i afirmiranje znanosti o međunarodnim odnosima, a posebno se bore za njezino brže prihvaćanje. Sve to bi trebalo pomoći da ta disciplina lakše pređe put od »folkloristike do znanosti«⁹ kako to piše D. Singer, te da se lakše savlada razdaljina između »prednauke i nauke«¹⁰.

⁵ P. Jacob, H. Teune, *The Integrative Process, Guide Lines for Analysis of the Bases of Political Communities* u: *The Integration of Political Communities*, Philadelphia 1964. str. 3.

⁶ O ciljevima, odnosno definiciji cilja takvih kvantitativnih istraživanja vidi npr.: K. W. Deutsch, *Recent Trends in Research Methods in Political Science*, u: *A Design for Political Science*, Scope, Objectives and Methods, Philadelphia 1956. str. 150.

⁷ Vidi: R. J. Liber, *Theory and World Politics* . . . op. cit. str. 10—12.

⁸ N. Chapman, *What is Science?*, New York 1952. str. 14—15.

⁹ »Kako se čini, svaka znanstvena disciplina prolazi niz faza na putu od folklor do znanosti. Te iste opće pojave koje su karakterizirale evoluciju fizičkih i bioloških znanosti, ponavljaju se danas, izgleda, u društvenim znanostima«

J. D. Singer, *Editors Introduction* . . . op. cit. str. 1.

¹⁰ *Ibid.* str. 10.

Prije nego što se osvrnemo na sam sadržaj koncepcije primjene kvantitativnih metoda u međunarodnim odnosima¹¹ treba naglasiti da veza koja postoji između metoda iz prirodnih znanosti i njihove primjene u društvenim znanostima, odnosno u međunarodnim političkim odnosima, varira. Zapravo, pobornici novog pristupa koji bi trebalo da »scientificira« međunarodne odnose crpe svoju inspiraciju iz prirodnih znanosti i u njima gledaju uzor, dok se na drugoj strani u primjeni metode pojavljuju drukčije tehnike i metode koje su ipak znatno više prilagođene društvenim istraživanjima.

Pledirajući za unošenje metode iz prirodnih znanosti na područje međunarodnih odnosa, ili pak adekvatno modelirajući modele i tehnike za svoje potrebe, autori koji su se priklonili takvom proučavanju međunarodnih odnosa, imaju donekle izgrađene stavove i o samom predmetu međunarodnih odnosa. Po njima bi međunarodni odnosi kao znanstvena disciplina trebali biti građeni poput piramide,¹² čiji bi pojedini dijelovi označavali postupno postizanje viših etapa teorijskog oblikovanja. U temeljima te piramide nalazila bi se čvrsta empirijska znanja, a ostali segmenti prema vrhu tvorili bi dodatne dijelove znanja empirijskog karaktera. Iz toga proizlazi i zahtjev da se međunarodni odnosi proučavaju jedino i isključivo na osnovi velikog broja sistematiziranih empirijskih podataka koji se uvijek mogu ispitati u skladu s unaprijed postavljenom hipotezom. A da bi se mogli u svakom trenu podvrgći testiranju ti empirijski podaci moraju biti stalno izmjerljivi, odnosno predstavljeni u kvantitativnoj formi.¹³

S tim u vezi stoje brojni naponi da se u istraživanjima, koja za osnovu uzimlju kvantitativne metode, pojave iz međunarodnog političkog života predstave u novom obliku.¹⁴ To se postiže pretvaranjem riječi iz tekstovnog kvalitativnog oblika u numerički kvantitativni oblik, a u daljoj razradi kao pomoćni instrumenti najčešće se primjenjuju komputori. Tako pretvorene i sistematizirane pojave, prema točno unaprijed utvrđenom redoslijedu i načelima klasifikacije, moguće je kasnije podvrgavati stalnom testiranju. Uostalom, u jeziku kritičara tradicionalnih metoda proučavanja međunarodnih odnosa tek u trenutku kada su svi prethodni poslovi uspješno obavljani može se govoriti o podacima. Primjenom različitih istraživačkih metoda mogu se kasnije ustanoviti sličnosti i razlike između pojedinih pojava, odnosno sada već podataka i koji od podataka obiluje crtama višeg stupnja.¹⁵ Određivanje stupnja podatka tj. njegove relacije spram drugih podataka zavisi svakako od prethodnog procesa pretvaranja pojava u podatke i od preciznosti tehnika koje se upotrebljavaju.

¹¹ Obično se radi o istraživanjima koja na osnovu analize sadržaja, uz obilje podataka nastoje kvantificirati određena zbivanja i na osnovu njih šire analize međunarodnih odnosa.

¹² V. van Dyke, *Political Science. A Philosophical Analysis*, Stanford 1961. A. F. K. Organski, *World Politics*, New York 1960. str. 5.

¹³ Kritizirajući takve stavove o mogućnosti kvantificiranja svih pojava iz međunarodnih političkih odnosa britanski autor J. Frankel s pravom se pita na koji način bi se kvantitativno izrazili nacionalni interesi Britanije i Francuske nakon II svjetskog rata, ili pak kako bi se komparirali napori laburističke vlade čiji je cilj bio 1945. godine stvaranje države blagostanja s tendencijama djelovanja konzervativaca iz 1970. godine, koji su težili obnavljanju pojačane privatne inicijative i odgovornosti? J. Frankel, *Contemporary International Theory and the Behaviour of States*, London 1973. str. 25—26.

¹⁴ Kao primjere takvih analiza međunarodnih odnosa spomenimo ovdje C. A. McLelland, *Access to Berlin, The Quantity and Variety of Events u: Quantitative International Politics: Insights and Evidence*, J. D. Singer (ed.), New York 1968.

¹⁵ Y. Jakobsen, H. A. Laswell: *May Day Slogans in Soviet Russia, 1918—1943 u: H. D. Laswell, N. Leites and Associates, Language of Power: Studies in Quantitative Semantics*, Cambridge Mass. 1966.

J. D. Singer, *Soviet and American Foreign Policy Attitudes: Content Analysis of Elite Articulations u: Journal of Conflict Resolutions*, Vol. VIII, 1964. No. 4.

¹⁵ J. D. Singer, *Editors Introduction . . . op. cit.* str. 2.

U dosadašnjim istraživanjima, koja kao osnovu uzimlju kvantitativne metode, postavlja se težište na primjenu metoda koje bi postale na stanovit način standardne, a podaci se klasificiraju na osnovi jednoznačnih načela klasifikacije. U vezi s tim stoji i stalni zahtjev za ponovljivosti, odnosno kako to neki istraživači zovu objektivnosti. Taj značajan elemenat posebno je karakterističan za primjenu kvantitativnih metoda u političkim znanostima, pa tako i u znanosti međunarodnih odnosa. On bi trebalo da znači da svaki istraživač koji se bavi istraživanjima na osnovi standardnih metoda, koje imaju jednoznačno formulirana načela klasifikacije, mora pri istraživanju identičnih podataka postići iste ili vrlo bliske rezultate.¹⁶ Na kraju zahtjev za kvantitativnim zahvaćanjem također je značajan element, pri čemu se osobita pažnja poklanja određivanju stupnja do kojeg se analizirane kategorije pojavljuju u sadržaju.¹⁷

Objašnjavanje i predviđanje političkih pojava vrši se uz pomoć standardiziranih, pojavljivih i kvantitativnih metoda i na osnovi podataka koji su prikazani u kvantitativnom obliku a podijeljeni su u skladu s jednoznačnim kategorijama. To ima za cilj utvrđivanje stalnih veza između dvije promjenjive crte i grupe tih istih crta¹⁸ ili većeg broja njih. Te veze mogu imati ili karakter uvjetnih veza ili zajedničkog pojavljivanja ili pak mogu nastupiti kao posljedice istraživanih, političkih pojava. Na osnovi otkrivenih stalnih veza formuliraju se putem indukcije tvrdnje koje bi trebalo da imaju teorijsku vrijednost. Ako se prisjetimo sredine i vremena u kojem se razvio taj metod i njegovih zagovornika možemo na ovom mjestu naznačiti da osim te teorijske vrijednosti, po njihovom mišljenju, takvo promatranje pojava iz domene međunarodnih političkih odnosa omogućava stvaranje čvrstih znanstvenih vrijednosti, jer se do njih došlo prvenstveno na osnovi analize rezultata empirijskih podataka.

Takav pristup međunarodnim odnosima, koji ne samo da je drugačije od klasičnih humanističkih metoda znači svakako više od inovacije isključivo istraživačkih metoda. Kako to ističe K. W. Deutsch prihvaćanje takve metodologije promatranja međunarodnih odnosa znači promjenu osnovne točke gledišta i zamjenu tradicionalno ugrađenih kategorija istraživanja »brojnim mjerljivim varijablama od kojih svaka vrši svoj djelomični utjecaj na krajnji rezultat«.¹⁹

Svakako, tvrdnje koje su zasnovane na otkrivanju stalnih veza između varijabli ne mogu imati univerzalni karakter. U najvećem broju slučajeva radit će se o statističkom karakteru, gdje će varijable nakon uvjeta ispunjenog u tvrdnji nastupati kao visoki broj procenata. Ili preciznije govoreći doći će se do stupnja određene vjerojatnosti.

Obrazlažući metode iz prirodnih znanosti i inzistirajući na njihovoj primjenjivosti u krugu politoloških disciplina, predstavnici tog metodološkog pravca proučavanja međunarodnih odnosa vide vezu između odustajanja od kategorijskih tvrdnji u korist tvrdnji koje imaju statistički karakter a prisutne su

¹⁶ J. D. Singer, *Ibid.* str. 1—2.

C. J. Holsti, *Content Analysis in Political Research* u: *Computers and the Policy — Making Community*, ed. B. Bobrow and J. L. Schwartz, Englewood Cliffs, N. J. 1968. str. 112.

¹⁷ B. Berelson, *Content Analysis*, u: *Handbook of Social Psychology* t. I. Cambridge, Mass. 1959.

¹⁸ K. W. Deutsch, *Recent Trends in Research Methods in Political Science* u: *Design for Political Science, Scope, Objectives, Methods*, op. cit. str. 150.

¹⁹ *Ibid.* str. 151.

i u suvremenim istraživanjima prirode. Identificirajući znanstveni pristup s kvantitativnim izrazom istraživanih pojava i primjenjivanih metoda onj su spremni prihvatiti mišljenje da je glavni cilj tako shvaćenih istraživanja međunarodnih političkih odnosa objašnjavanje i predviđanje vjerojatnosti kretanja, a ne stvaranje čvrstih kategorija.²⁰

Dio autora koji su se opredijelili za takvu metodologiju proučavanja međunarodnih odnosa tvrdi da postoji niz prednosti takvog, navodno, objektivnog pristupa istraživanju. U specifičnom sklopu obilja činjenica i različitih aktera istraživanje međunarodnih odnosa na osnovj kvantitativnih metoda, navodno, je oslobođeno subjektivizma, što se obično navodi kao najveća prednost kvantitativnog pristupa i trebalo bi osigurati brzo uspoređivanje i mjerenje zbivanja. U takvom procesu istraživanja eliminirani su osobni stavovi, pogledi, predodžbe i ocjene stanovitih činjenica, te se i sudovi pojavljuju u drugačijem znatno objektivnijem svjetlu. To omogućava primjenu relativno velikog broja ujednačenih i sistematiziranih podataka koji služe kao osnova daljih uopćavanja. Niz pretvorenih podataka dovodi do otkrivanja postojanja stalnih veza između različitih crta varijabli, što također ima važnost za upoznavanje pojedinih aspekata koji se istražuju.

Neki od autora koji su se opredijelili za takav metod proučavanja međunarodnih odnosa ipak su oprezni spram većih pokušaja takvog istraživanja. Oni poput R. Jervisa upozoravaju da su koristi i prednosti takve metode ispunjene i brojnim deformacijama koje počinju već u toku rada na istraživanju.²¹

Kritičari²² takve metode proučavanja međunarodnih političkih odnosa obično počinju svoje kritike s tvrdnjom da su humanističke znanosti, a samim tim i znanost o međunarodnim odnosima, potpuno drugačije od prirodnih znanosti, te da prema tome metode koje neće uzimati u obzir te specifičnosti i koje teže tzv. »fizikalnom« objektivizmu ne mogu dati odgovarajuće rezultate. Neki autori idu i dalje pa kažu da između društvenih procesa i onih koji nastaju u prirodnim znanostima postoje goleme razlike i da npr. fizičara ne zanima kako se ponašao određeni elektron prilikom izbora svoje putanje ili da li elementi sumporne kiseline imaju osjećaj svoje specifičnosti, dok su naravno za sociologa podaci o unutrašnjim odnosima ljudi osnovni empirijski materijal.

Tome treba svakako pridodati činjenicu da su osobito međunarodni politički odnosi složeni, i to po subjektima kretanja, faktorima koji utječu na njihovo ponašanje i na zbir procesa koji nastaju u međunarodnoj zajednici, te bi svaki pokušaj odstranjivanja glavnih činilaca eliminirao mogućnosti prikazivanja njihove suštine. U međunarodnim odnosima nalazi se isto tako čitav niz ljudskih, subjektivnih elemenata koji su neobično važni, kako u pojedinim sredinama, tako i u određenim vremenskim razdobljima. Tu raznolikost i višestranu rasprostranjenost različitih činilaca nemoguće bi bilo precizno podvesti pod shematizirane kriterije kvantitativne metode.

²⁰ K. Knorr i J. N. Rosenau, *Tradition and Science in the Study of International Politics u: Contending Approaches to International Politics*, Princeton 1970. str. 7.

²¹ R. Jervis, *The Costs of the Quantitative Study of International Relations u: Contending Approaches . . . op. cit.* str. 202.

²² Vidi: H. Bull, »International Theory: The Case for a Classical Approach«, *World Politics* 18 (April 1966), 363—377.

M. Kaplan, »The New Great Debate: Traditionalism versus Science in International Relations«, *World Politics* 19 (October 1956) str. 1—20.

Ne ulazeći ovom prigodom u detaljnije razmatranje svih specifičnih crta međunarodnog političkog života, a posebno u naznaku različitih klasnih odnosa,²³ koji se također vrlo intenzivno manifestiraju na međunarodnoj političkoj sceni, dovoljno je naznačiti da brojni autori²⁴ iz različitih sredina i suprotnih političkih opredjeljenja negiraju mogućnosti kvantitativne metode u proučavanju međunarodnih odnosa, posebno ako bi se ona uzela kao jedini i glavni pristup toj problematici.

Zagovornici kvantitativnih metoda u pokušaju da negiraju takve kritike pozivaju se na napredak koji je učinjen u istraživanjima ljudskih ponašanja u ostalim društvenim znanostima. To je posebno došlo do izražaja u doba tzv. behaviorističke revolucije. R. A. Brody ističe s tim da su ljudska ponašanja »politička, psihološka, psiho-društvena i ekonomska«, te iako nastaju u kontekstu međunarodnih odnosa ipak su u osnovi ponašanja »sui generis«. Zbog toga se ona razlikuju od općih ponašanja.²⁵

No pri tome se ponovno zaboravlja na specifičnost međunarodnih odnosa kao procesa, a isto tako i na posebne zadatke i mogućnosti koje stoje na raspolaganju istraživačima na tom području ljudske djelatnosti.²⁶ Zbog obilja svojih specifičnosti, vjerojatno međunarodni politički odnosi zauzimlju posebno mjesto u sklopu društvenih a i politoloških disciplina, te je svaki pokušaj identificiranja te znanosti s ostalim društvenim znanostima pojednostavljivanje koje ne vodi računa o nekim elementarnim pretpostavkama.

Sociološka uopćavanja koja su vrlo primjenjiva u nekim disciplinama proizlaze iz analiziranja velikog broja slučajeva i imaju statistički karakter ali ipak zadržavaju značajnu marginu na obje strane od tzv. prosjeka tj. tipičnog ponašanja. Primjena tih istih metoda u istraživanju relativno malobrojnih slučajeva ponašanja aktera u procesu donošenja vanjskopolitičkih odluka svakako da bi morala negativno utjecati na točnost takvog istraživanja i stvarnu vrijednost dobivenih rezultata. Osim toga, istraživači međunarodnih odnosa, zbog složenosti procesa donošenja vanjskopolitičkih odluka, zatvorenosti takvih sredina, udaljenosti od glavnih centara odlučivanja i nepostojanja čvrstih i pouzdanih podataka, ne mogu primjenjivati sva ona sredstva i tehnike koje mogu imati na raspolaganju istraživači iz nekih drugih društvenih disciplina.

Upravo specifične karakteristike međunarodnih odnosa, brojnost glavnih aktera i relativno vrlo težak dostup do njih onemogućavaju u znanosti o me-

²³ U članku »Elementi metodologije prognoziranja« sovjetski autor Pozdnjakov osvrće se na zapadne metode prognoziranja međunarodnih odnosa, Marksistički pristup on vidi u shvaćanju progresivnog pojma povijesnog razvoja u postojanju zakonitosti povijesnog kretanja i objektivnoj dijalektičkoj ponovljivosti pojava. Po njemu bi poznavanje općih zakonitosti razvoja bilo teorijska osnova istraživanja a dijalektičko jedinstvo poznavanja općih zakonitosti i skupa empirijskih iskustava moglo bi osvijetliti pravi sadržaj međunarodnih odnosa. Oprezno ukazujući da je kvantitativne metode teže primijeniti na polju međunarodnih odnosa nego npr. u ekonomiji. Pozdnjakov, posebno naglašava potrebu detaljnog proučavanja zakonitosti društvenog razvoja. Mirovađa ekonomika i međunarodne odnošenja, 1969. br. 11. str. 91-93.

²⁴ J. Frankel, *Contemporary International Politics in a Revolutionary Age*, New York 1964.

L. Pastusiak, »Zastosowanie komputerow w badaniu stosunkow miedzynarodowych« *Sprawy Miedzynarodowe* 1971, br. 5. str. 50.

²⁵ R. A. Brody, *The Study of International Politics qua Science: The Emphasis on Methods and Techniques u: Contending* ... op. cit. str. 113.

²⁶ Tako na primjer prof. Frankel uzima kategoriju nacionalnog dohotka kojom se vrlo često operira u analizama kvantitativnog karaktera. Međutim bez analize dubljih uzroka sama naznaka povećanja ili smanjenja te kategorije ne može poslužiti kao značajniji putokaz u istraživanju. Kao ilustraciju on navodi francuski nacionalni dohodak iz šezdesetih godina za čije povećanje je tek kasnije ustanovljeno da je u velikoj mjeri bilo vezano uz veliko kretanje seoskog stanovništva u gradove i povećanja mase industrijskih nadnica, što direktno ulaze u kalkulaciju nacionalnog dohotka.

J. Frankel, *Contemporary* ... op. cit. str. 26-27.

đunarodnim odnosima automatsko prihvaćanje metode kvantitativne analize kao glavnog pristupa. Kako to ističe R. A. Brody, istina u nešto drugom kontekstu, nemoguće bi bilo npr. kreatora vanjskopoličkih odluka koji u određenom trenutku donosi značajne vanjskopoličke poteze (zamislimo još da se radi o djelovanju jedne od super-sila u trenucima postojanja šire međunarodne krize) podvrgavati testu Taylora koji između ostalog treba ustvrditi stupanj postojanja nemira (manifest anxiety scale).²⁷ Koliko bi bilo državnika voljnih da prihvate takav test pitanje je na koje, naravno, nema odgovora.²⁸

Pristalicama kvantitativnih metoda u proučavanju međunarodnih odnosa može se prigovoriti i zbog još jednog razloga koji u prvi mah može izgledati formalne prirode. No ta forma može se kasnije vrlo značajno osjetiti i u samom sadržaju, odnosno rezultatima istraživanja. Naime, u procesu pretvaranja slovnog teksta tj. riječi u numerički izraz tj. u brojke, istraživači koji se izjašnjavaju za kvantitativnu metodu moraju vršiti tzv. operacije čišćenja, odnosno stanovitog modeliranja pojava.²⁹ U tom procesu naravno da se ne može do kraja sve pojave pretvoriti u numeričke izraze, te pri tome jedan dio pojava dobiva oznake koje su tek približno točne. Ta prisilna uopćavanja i ujednačavanja u skladu s unaprijed postavljenim standardima mogu u znatnoj mjeri iskriviti pojave, odnosno podatke a čitavo istraživanje mogu odvesti na sasvim pogrešan put.

S druge strane, ako se želi izvršiti točno mjerenje i kompariranje mjerljivih elemenata tada je neophodno uzeti u obzir pretpostavke koje se u velikoj mjeri razilaze sa stvarnosti, odnosno s onim procesima koji teku u međunarodnom političkom sistemu. Stvarajući tako stanovite kompromise između pojava koje postoje, a ne mogu se do kraja pretvoriti u podatke, ili pak uzimajući pretpostavke koje ne odgovaraju realnosti, dolazi se do toga da krajnji rezultat znači automatiziranje stvarnosti koja je rezultat »pogrešnog tretiranja povijesti ... kao »zbira fakata« ... i pogrešnog vjerovanja u mogućnosti podvođenja političkih pojava pod mjerljivi zajednički nazivnik koji bi se mogao usporediti s monetarnom jedinicom u ekonomiji.«³⁰

Zbog toga i kvantitativna metoda primijenjena na istraživanje i proučavanje međunarodnih političkih odnosa ne može biti nikako prihvaćena kao glavna metoda. Jer, takvim metodama uza sva ograničenja i specifičnosti koje smo prije spomenuli, ne mogu se svi elementi međunarodnih odnosa precizno izmjeriti, te se u takvoj situaciji ne može dobiti niti prava slika međunarodnih odnosa. Uproščavanja koja imaju za glavni cilj da omoguće podvođenje pod neke unaprijed zacrtane standarde i sheme kvantitativnog prikaza, ili pak kvantificiranja onoga što se ne može kvantitativno izraziti ne mogu, a da ne okrnje sam sadržaj. Ona stoga nužno vode stanovitom uopćavanju i boljem klasificiranju, ali s vrlo dubioznim krajnjim efektom. Jer, je sasvim jasno da vrlo složeni oblici međunarodnih odnosa, mnogostrano rasprostranjeni i vezani uz mnogobrojne aktore imaju različite sadržaje i forme, koje je nemoguće uvijek precizno mjeriti i do kraja ih kvantitativno obuhvatiti.

²⁷ R. A. Brody, *The Study of International Politics* ... op. cit. str. 116.

²⁸ J. Frankel, *Contemporary* ... op. cit. str. 27.

²⁹ Neki put se govori o »raw data« tj. kvalitativnim podacima koji se »čišćenjem« pretvaraju u kvantitativne.

K. W. Deutsch, *Recent Trends* ... op. cit. str. 155.

³⁰ S. Hoffman, *International Relations: The Long Road to Theory u: Contemporary Theory in International Relations*, ed. S. Hoffman, Englewood Cliffs, 1960. str. 45.

Ne proširujući kritike koje bi se mogle iznijeti na račun takvog pristupa međunarodnim političkim odnosima citirat ćemo na ovom mjestu britanskog autora H. Bulla koji sve pristalice kvantitativnih metoda istraživanja međunarodnih odnosa dijeli na one koji su prihvatili unificirani model i na one koji inzistiraju na segregaciji podataka. Zauzeti takvom djelatnošću — piše Bull — u sortiranju svog materijala ti istraživači ostaju tako »daleko od međunarodne politike kao što su časne sestre iz viktorijanskog samostana bile udaljene od pitanja seksa«. ³¹

Na kraju u pokušaju vrednovanja eventualne primjenjivosti kvantitativnih metoda kao dopune u proučavanju međunarodnih odnosa može se prije svega konstatirati da velike izjave o tome da je došao kraj tradicionalnim metodama proučavanja društvenih odnosa, pa samim tim i međunarodnih političkih odnosa ne stoje. To se isto tako odnosi i na sve one pokušaje stvaranja nekih podjela u odnosima između tradicionalnih tzv. neznanstvenih i tih novih, navodno, znanstvenih metoda istraživanja. Tvrdnja K. W. Deutscha o tome da za veliki broj specijalista s područja politoloških znanosti, a osobito za mladu generaciju, »završava uloga tkalaca iz vremena postojanja ručnih tkalačkih strojeva« ³² više je nego preuranjena, pa čak možda i previše prepotentna. Jer samu činjenicu postojanja komputera ne treba shvatiti kao kraj istraživanja međunarodnih odnosa kao društvenih odnosa, niti su pak elektronske naprave tranzistorskog karaktera podobne da danas, a sigurno to neće biti niti u budućnosti uspješno proučavaju tako složene ljudske odnose.

Stvaranje teorija na osnovu indukcije; isključivo putem metodološkog empirizma, ³³ nije dovoljno više ni u prirodnim znanostima koje također počinju sve više voditi računa o odnosu koji postoji između mogućnosti mjerenja i ponašanja subjekta. ³⁴ Tim je teže i neprihvatljivije kvantitativne metode uzeti kao središnji metodološki panaceum na području koje obiluje nizom specifičnosti i gdje složene društvene pojave onemogućavaju primjenu takvih metoda. Ti napor da se na jednoj strani dinamizira istraživanje političkih procesa u međunarodnim okvirima i isto tako težnja da se u kvantitativnom obliku uhvate svi glavni elementi međunarodnog političkog života pretvorila se osobito u Sjedinjenim Američkim Državama u organiziranu propoziciju koja na osnovu unaprijed definiranog i umjetno postavljenog skupa kriterija, koji bi trebali karakterizirati znanstvenu metodu nastoji, istaknuti svoju različitost i specifičnost. Gledana u tom svjetlu ta metodologija, za razliku od one koja se primjenjuje u filozofiji, povijesti i društvenim znanostima — kako to tvrdi npr. C. V. Crabb — »s povijesnog i logičkog gledišta ne može se braniti«. ³⁵

Ponovno ističući kompleksnost međunarodnih političkih aktera i procesa možemo na ovom mjestu naglasiti da je upravo zbog toga moguće u znanosti o međunarodnim odnosima pretpostaviti prihvaćanje stanovitih istraživačkih metoda, koje međutim mogu imati samo uski pomoćni karakter u određivanju

³¹ H. Bull, »International Theory . . .« . . . op. cit. str. 366.

³² K. W. Deutsch, Recent Trends . . . op. cit. str. 152.

³³ O tome vidi: O. R. Young, »Professor Russett Industrious Tailor to a Naked Emperor«, World Politics, XXI, (Aoril 1969) str. 486—511.

³⁴ Detaljnije: J. N. Herz, International Politics in the Atomic Age, New York 1962. str. 214.

³⁵ C. W. Crabb, Nations in a Multipolar World, New York 1963, str. 22.

Slično i Bull koji tvrdi da unatoč disciplini i organiziranosti pobornika kvantitativnih metoda njihov pristup vodi pogrešnom putu, koji ne treba slijediti. H. Bull, »International Theory . . .« op. cit. str. 377.

pojedinih činilaca u vremenu ili prostoru. Međutim, takve metode, u koje bi se mogle ubrojiti i kvantitativne metode istraživanja međunarodnih odnosa, nemaju nikakvih posebnih mogućnosti da osiguravaju neki znanstveni karakter teoriji koja bi bila zasnovana na rezultatima njihovih istraživanja.

Marksistička znanost o međunarodnim političkim odnosima mora biti oslobođena dogmatskih gledanja na jednoj strani, ali isto tako i pokušaja stvaranja artificijelnih teorija ili metoda koje se pokušavaju u određenim sredinama istaknuti kao glavni elementi proučavanja. Analizirajući svojedobno probleme s kojima se suočava znanost o međunarodnim odnosima u našoj zemlji Đ. Ninčić je u svom pionirskom radu među prvima u nas pokušao razraditi metod proučavanja međunarodnih odnosa zalažući se striktno za takvo istraživanje koje će za svoju osnovicu uzeti »temeljnu marksističku analizu općeg povijesnog okvira u kome ti odnosi postoje tj. ekonomskih, društvenih i političkih kretanja pojedine epohe«. Da bi se mogao ispravno sagledati taj kompleksan splet odnosa, vezanih za pojedinu etapu razvoja društva, Ninčić dalje tvrdi da je potrebno s jedne strane ustvrditi »dijalektički proces razvoja međunarodnih odnosa historijsko-sociološkom metodom a ujedno ne samo otkriti sve one činioce koji djeluju na taj razvitak... nego ustvrditi njihov međusobni odnos, promjene u njihovoj specifičnoj težini, mjeru i način na koji djeluju jedni na druge i na međunarodni razvitak u cjelini.«³⁶

Promatranje međunarodnih odnosa u njihovoj cjelovitosti, shvaćanje dinamičnih procesa koji nastaju svakog dana i pronalaženje njihove stvarne pozadine omogućava jedino metoda dijalektičkog materijalizma koja mora biti polazna osnovica svakog marksističkog promatranja i proučavanja međunarodnih odnosa. Na takvoj metodi istraživanja može nastati teorija međunarodnih političkih odnosa.³⁷

U našoj sredini opredjeljujući se za marksističko proučavanje međunarodnih političkih pojava pitanje metode je riješeno, a isto tako suvišno bi bilo potezati pitanje znanstvenosti ili neznanstvenosti pojedinih istraživačkih metoda, odnosno znanstvenih disciplina. U tom kontekstu može se na kraju odgovoriti i na pitanje da li kvantitativna metoda proučavanja međunarodnih odnosa za koju smo ranije ustvrdili da može imati ulogu pomoćne, nadopunjavajuće metode, može biti primijenjena u praktičnom istraživanju.

Bez obzira na stanovita pojednostavljivanja, pa i deformiranja podataka, kvantitativni metodi mogu ipak biti primjenjivi u pojedinim slučajevima. Kvantifikacija pojava u međunarodnim političkim odnosima ne može se vršiti u tolikom stupnju kao u nekim drugim društvenim znanostima, npr. u sociologiji ili u psihologiji, ali to ne znači da kvantificiranja ne bi bila nikako primjenjiva u istraživanju pojedinih aspekata ili pak stanovitih fenomena međunarodnih političkih odnosa.

U traženju što preciznijeg opisa međunarodnih odnosa, koji je naravno osnov uspješne analize, sistematiziranja i predviđanja, kvantitativne metode mogu naći svoju primjenu. Spomenimo ovdje samo da je niz značajnih činjenica važnih za međunarodne političke odnose već izražen numerički; zatim da se neki drugi elementi mogu vrlo lako prenijeti u numerički oblik i na

³⁶ Đ. Ninčić, »Metodologija proučavanja međunarodnih odnosa«, Arhiv za pravne i društvene nauke, 1960. br. 3-4.

³⁷ R. Vukadinović, Međunarodni politički odnosi, Zagreb 1974. str. 57.

³⁸ Sličnu mogućnost dopušta i R. J. Lieber, Theory and ... op. cit. str. 15.

kraju da su za pojedina istraživanja vrlo značajne komparacije koje će u sebi sadržavati statističku prezentaciju materijala. Isticanje tih statističkih zavisnosti između stalnih i promjenjivih crta pojedinih pojava, uvjeta ili činjenica, može unijeti više svjetla u opći napor za sistematiziranjem međunarodnih političkih odnosa.³⁸

Kvantitativne metode mogu dakle imati pomoćnu, točnije rečeno, djelomičnu funkciju koja može doprinijeti usavršavanju kvalitativnih metoda. U marksističkoj znanosti o međunarodnim odnosima, koja ima i svoju metodu i naznačeni predmet istraživanja kvantitativne metode se mogu primijeniti u realizaciji konkretnih zadataka kao stanovita dopuna i pomoć u preciziranju i kompariranju pojedinih činjenica.

RADOVAN VUKADINović

QUANTITATIVE METHODS AND INTERNATIONAL POLITICAL RELATIONS

SUMMARY

The author analyses the possibilities of applying quantitative methods to the investigation of international political relations. It is suggested that the relatively recent origins of that scientific discipline, the abundance of relevant phenomena and the lack of a universally accepted method provide scope for a continual search for effective methods to gain control over this profusion of material. Reference is made to the discussion conducted between the so-called traditionalist and behaviourist schools in the theory of international relations. Outlining the significance and extent of this controversy, the author considers the positions of the individual schools, stressing in particular that the champions of quantitative methods have a specific vision of the place and role of the science of international relations.

An integral survey of international relations, the insight in the dynamic processes occurring every day in the international environment, and the identification of their true background, all of this is made possible only by the method of dialectic materialism, which must be the point of departure of all Marxist examination and study of international relations. It is a research method suitable for the formulation of the theory of international political relations.

Despite certain simplifications, and even distortion, of data, quantitative methods are nevertheless applicable in some cases. The quantification of phenomena in international relations is not feasible to such an extent as in some other social sciences. This, however, does not preclude the use of this method in the investigation of particular aspects or individual phenomena in international political relations. Marxist science of international relations, which has its own method and a well-defined subject of research, recognizes the suitability of quantitative methods in the examination of particular topics, as a supplementary tool in the establishment and comparison of certain facts.